

Pristup muzejskim zbirkama iz perspektive osoba s motoričkim poteškoćama

Brašnić, Leone

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:572978>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2023./ 2024.

Leone Brašnić

**Pristup muzejskim zbirkama iz perspektive osoba s
motoričkim poteškoćama**

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Žarka Vujić

Zagreb, lipanj 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Volio bih se zahvaliti svojoj mentorici koja je pružila odličnu podršku i savjete, kazivačici Snježani Šalov na izdvojenom vremenu za intervju, i svima koji su mi pomogli u pisanju ovog rada. Posebno bih se zahvalio svojoj obitelji.

Sadržaj

Sadržaj.....	iv
1. Uvod.....	1
2. Metodologija.....	2
3. Terminologija.....	3
3.1. Muzejska zbirka	3
3.2. Upravljanje zbirkama	3
3.3. Pristup.....	3
3.3.1. Fizički pristup	4
3.4. Osobe s invaliditetom.....	5
3.4.1. Tjelesni invaliditet	5
3.5. Pristupačnost	5
3.6. Muzej	5
4. Osobe s motoričkim poteškoćama u muzejskom kontekstu.....	7
5. Fizički pristup i prilagođenost muzeja u Hrvatskoj.....	10
5.1. Pojam pristupa u hrvatskoj muzeologiji.....	10
5.2. Prilagođenost hrvatskih muzeja	10
5.2.1. Istraživanje prilagođenosti 2014.	12
5.2.2. Istraživanje pristupa 2017.....	14
5.2.3. Usporedba istraživanja	15
5.2.4. Intervju sa Snježanom Šalov	16
6. Dosadašnje i nove preporuke	19
6.1. Postojeće preporuke	19
6.2. Nove preporuke	20
7. Zaključak.....	23
8. Literatura.....	26
Sažetak	28

Summary.....	29
Dodatci.....	30
Transkript intervjuja sa Snježanom Šalov, 17. lipnja 2024.	30

1. Uvod

Tema pristupa muzejskim zbirkama je relevantna zato što se tom aktivnošću omogućuje javnosti dodir s predmetima u njima. Ovaj rad pokazat će zašto je važno osigurati fizički pristup zbirkama osobama s motoričkim poteškoćama, s fokusom na pristupačnost muzejskim zbirkama u postavima i na izložbama, a ne u čuvaonicama ili u okviru edukacijskih prostora i programa koji koriste zbirke. Jedna od uloga muzeja kao baštinske ustanove je očuvanje i prezentacija znanja za sve njegove korisnike. Stoga će ovaj rad istaknuti društvenu ulogu muzeja kroz osiguravanje pristupa osobama s tjelesnim invaliditetom, s nadom poticanja inkluzivnih politika u muzejima i promjene svijesti i stava javnosti i muzejskog osoblja. Činjenica da je ta skupina osoba s invaliditetom najprisutnija u medijima ne treba automatski značiti da javnost i muzejsko osoblje znaju sve o njima. Zbog toga će ovaj rad posvetiti posebno poglavlje postojećim i nekim manje poznatim preporukama. Drugo poglavlje opisuje proces provedbe istraživanja, koje je poglavito izvršeno pomoću analize literature i intervjua. U poglavlju Terminologija definirat će se osnovni pojmovi koji su ključni za ovaj rad, kao što su: zbirke i upravljanje zbirkama, pristup, osobe s invaliditetom i muzej. Četvrto poglavlje posvećeno je smještanju osoba s motoričkim poteškoćama u muzejski kontekst te će se u njemu opisati otvorenost s kojom je poželjno pristupiti ovoj skupini posjetitelja. U daljnja dva poglavlja obradit će se pristup i prilagođenost u hrvatskim muzejima kroz usporedbu dvaju ranijih istraživanja. Pojam pristupa u hrvatskoj muzeologiji još je nedovoljno istražen pošto nije dio politika upravljanja zbirkama, koje uključuju samo aktivnosti sabiranja i izlučivanja. Posljednje poglavlje će izdvojiti već poznate preporuke, kao i predložiti nove načine prilagodbe fizičkog pristupa osobama s invaliditetom. Peto i šesto poglavlje čine primarni fokus ovoga rada zato što se nastoji prikazati stvarna slika stanja prilagođenosti muzeja u Zagrebu.

2. Metodologija

Istraživanje prilagođenosti provedeno je na temelju literature i jednog intervjua, koji će biti prikazani u petom poglavlju. Literatura je relevantna (iz 2000. i 2017. godine) jer se tema pristupačnosti i prilagođenosti muzeja rijetko istražuje u hrvatskoj muzeologiji.

Intervju je proveden 17. lipnja 2024. u Zagrebu sa Snježanom Šalov. Prije intervjua pripremljen je upitnik od deset pitanja. Intervju je bio relativno neformalan te nije bio sniman; asistent je zapisivao, ali ne od riječi do riječi, nego samo najrelevantnije dijelove. Relativno strogo se slijedilo upitnik; sva pitanja bila su otvorenog tipa; na samom kraju intervjua postavljeno je nekoliko popratnih pitanja, kao reakcija na ono što je kazivačica govorila ukoliko nije pružila željene informacije. Zbog navedenih značajki, ovo bi se moglo opisati kao polu-strukturirani intervju. Stoga, bilo je lako usmjeriti kazivačicu u željenom smjeru. Mjestimično su korišteni izrazi poput "to me zanima" i "možeš li mi reći nešto više o tome?" da bi ju se potaklo na elaboriranje. Više puta je upotrijebljeno popratno pitanje „Smatraš li to važnim?“ sa svrhom dobivanja uvida u osobnu perspektivu kazivačice, koja je bila važna za spoznavanje situacije u praksi. U petom poglavlju rada uključen je popis pitanja i analiziran je intervju, a transkript istoga priložen je u dodatcima.

3. Terminologija

U nastavku će biti definirani relevantni pojmovi - zbirka, upravljanje zbirkama, pristup, pristupačnost i osobe s invaliditetom. Kod korištenja terminologije, a posebice ako autor ne zna dovoljno ili je nesiguran u svoje znanje, trebalo bi koristiti one izraze koji će svojim značenjem pokriti što širi spektar značenja, umjesto da se koriste izrazito specifični termini koji u konačnici mogu biti pogrešni u nekim kontekstima. To je najčešća pogreška koju čini neupućena javnost, a koja je izrazito vidljiva u diskusijama o invaliditetu.

3.1. Muzejska zbirka

Prema Zakonu o muzejima (NN 61/2018), muzejska zbirka je „skup inventariziranih muzejskih predmeta, sistematiziran i obrađen na stručan način, povezanih po jednoj ili više značajki kulturnih, prirodnih, povijesnih, znanstvenih ili umjetničkih vrijednosti”. Ova definicija pokazuje važnost muzejskih zbirki i zašto ih treba učiniti pristupačnijima osobama s invaliditetom. One su glavni nositelji informacija u muzeju. Za potrebe ovog rada, muzejske zbirke su neodvojive od prostora (to jest muzeja) u kojemu se nalaze – posjetitelj koji ih želi razgledati mora otići u fizički prostor u kojemu se one nalaze; iz navedenoga proizlazi da bi isti trebao biti prilagođen. Ovo naravno nije slučaj za digitalne zbirke koje se prezentiraju u virtualnim izložbama koje se nalaze na web stranicama muzeja. Ovaj rad neće obraditi takve izložbe jer one spadaju u okvir intelektualnog pristupa, to jest pristupa web stranicama muzeja.

3.2. Upravljanje zbirkama

U upravljanje zbirkama ubrajaju se sve aktivnosti koje osiguravaju planirano, odgovorno i koordinirano upravljanje muzejskim fondusom, kao što su sabiranje i izlučivanje, posudba, fizička zaštita, osiguranje i upravljanje rizikom, dokumentiranje i osiguravanje pristupa predmetima zbirki (Vujić, 2021). Predmetom upravljanja zbirkama bavi se muzejska dokumentacija skupnog naziva politike upravljanja zbirkama, a važan aspekt upravljanja zbirkama jest i pristup muzejskim zbirkama.

3.3. Pristup

Pristup muzejskim zbirkama uključuje sve napore koji imaju za cilj osigurati zajednici dodir sa zbirkama. U literaturi se pristup dijeli na dvije kategorije: fizički i intelektualni pristup. Ovaj rad će razmotriti fizički aspekt pristupa muzejskim zbirkama.

3.3.1. Fizički pristup

Fizički pristup podrazumijeva sljedeće aspekte¹:

A - Pristup zgradi muzeja

Smještaj u gradu

Informacijske ploče ispred muzeja

Postojanje adekvatnog ulaza, rampe ili lifta za osobe s poteškoćama

B - Pristup stalnim zbirkama

Informacijska služba (osoblje, tlocrt)

Publikacije (deplijani, vodiči - na stranim jezicima?, prilagođeni osobama s poteškoćama)

Orijentacija

Pridruženost informacija predmetima (legende - na stranim jezicima?)

C - Pristup studijskim zbirkama

Kako je opremljen prostor studijske zbirke?

Ima li javnost (specijalisti - prosječni korisnici) pravo pristupa studijskoj zbirci?

Uvjeti pristupa (pravilnik) i evidencija pristupa

D - Pristup muzejskoj čuvaonici

Ima li javnost pravo pristupa depou?

Uvjeti pristupa (pravilnik)/evidencija pristupa

Za ovaj rad najvažnije su točke A do C zato što javnost često nema pravo pristupa muzejskoj čuvaonici.

1 Prema Vujić, Ž. (2000). Nova tehnologija i pristup muzejskim zbirkama.

3.4. Osobe s invaliditetom

Prema Hrvatskoj enciklopediji, osobe s invaliditetom su one kojima je „zbog bolesti, ozljede ili prirođenog nedostatka trajno (djelomice ili potpuno) smanjena sposobnost za rad i samostalan život” (Hrvatska enciklopedija).²

3.4.1. Tjelesni invaliditet

Tjelesni invaliditet je oštećenje koje utječe na fizičke sposobnosti, pokretljivost, motoriku ili izdržljivost.³ Osobe s tjelesnim invaliditetom najčešće koriste kolica, hodalice, štake ili neka druga pomagala kako bi se mogle kretati. Za potrebe ovog rada, motoričke teškoće su sinonim za tjelesni invaliditet.

3.5. Pristupačnost

Pristupačnost je razina prilagođenosti sadržaja osobama s invaliditetom. Dijeli se na dvije skupine: fizička pristupačnost i ostali oblici pristupačnosti. Fizička pristupačnost može se povezati s prvom komponentom pristupa muzejskim zbirka i uključuje prilagođenost zgrade, to jest prilagođenost osobama koje se otežano kreću. Ostali oblici pristupačnosti relevantni za muzeje su: pristupačan informacijski pult, legende, publikacije, multimedijски sadržaji i tako dalje.⁴ Što se tiče web stranica muzeja, od interesa je isključivo dostupnost informacija o njegovoj fizičkoj pristupačnosti. Naravno, podrazumijeva se da muzej objavljuje istinite i pouzdane informacije ovoga tipa.

3.6. Muzej

Prema novoj definiciji ICOM-a, muzej je:

neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost,

2 U originalu je korišten naziv “invalid”, koji je danas neprihvatljiv. Uputno je koristiti “osoba s invaliditetom” jer se na taj način naglasak stavlja na osobu, a ne na njeno zdravstveno stanje i (moguće) nedostatke.

3 Preuzeto s
<https://web.archive.org/web/20130724013228/http://pubsites.uws.edu.au/ndco/employment/what/physical.htm> [4.6.2024.]

4 Ovo će biti detaljnije obrađeno u šestom poglavlju s preporukama.

pristupačni i uključivi muzeji potiču različitost i održivost. Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja (MDC, 2022).

Ova definicija naglašava važnost pristupa kao aktivnosti upravljanja muzejskim zbirkama. Poanta pristupa jest izložiti predmete u zbirkama publici. U današnje vrijeme „publika” podrazumijeva različite interesne skupine, pa iz toga proizlazi da bi muzeji trebali poraditi na inkluzivnim politikama usmjerenim prema osobama s invaliditetom. To se posebno odnosi na osobe s motoričkim teškoćama koje ponekad zbog svog stanja ne mogu konzumirati kulturne sadržaje.

4. Osobe s motoričkim poteškoćama u muzejskom kontekstu

Za razumijevanje pojma tjelesnog invaliditeta u kontekstu muzeja, važno je da muzejsko osoblje bude otvoreno prema potrebama osoba s invaliditetom. Teže je utjecati na senzibilitet ljudi nego provesti fizičku prilagodbu. Upravo s ciljem promjene stavova o invaliditetu djeluje humanistička znanstvena disciplina pod nazivom *disability studies*, čiji je glavni istraživački interes proučavanje invaliditeta u odnosu na različite aspekte života. Ova disciplina priznata je u SAD-u i Ujedinjenom Kraljevstvu.

U akademskom proučavanju invaliditeta⁵ (*disability studies*), stavovi prema invaliditetu mogu se podijeliti u dvije skupine:

1. medicinski pogled na invaliditet (*medical model of disability*) – gledanje na invaliditet kao dijagnozu i problem pojedinca i
2. društveni pogled na invaliditet (*social model of disability*) – shvaćanje invaliditeta kao problema društva, odnosno zajednice. Naglasak se pridaje osobi i njezinim sposobnostima, a ne dijagnozi.

Dakle, ovim posjetiteljima⁶ ne bi trebalo pristupati sa sažaljenjem zbog njihovog stanja, nego im dati priliku da muzejski sadržaj dožive jednako kvalitetno kao i ostali posjetitelji.

Muzej ima značajnu društvenu ulogu - on nije nužno samo baštinska institucija, nego se može shvatiti i kao pokretač pozitivnih promjena u zajednici od kojih i sam ima koristi (Miklošević 2013, 12). Prilagodbe fizičkog pristupa često mogu biti od pomoći i drugim posjetiteljima. Na primjer, rukohvati na stepeništima su jedan od oblika prilagodbe za osobe koje otežano hodaju, ali pomažu i starijima. Također, široki i otvoreni prostori kojima se mogu kretati posjetitelji u invalidskim kolicima pogodni su i za roditelje s dječjim kolicima. Svijet se okreće prema univerzalnom dizajnu, to jest filozofiji koja u svome središtu ima nastojanje da se proizvodi i usluge (uključujući i

5 Slobodan prijevod, pošto nema službenog hrvatskog prijevoda zato što ova disciplina nije priznata u Hrvatskoj

6 Upotrebom pojma "posjetitelj" pokušava se izjednačiti osobe s invaliditetom i one ostale koje posjećuju muzej pod jedan jednaki naziv

muzejske aktivnosti) prilagode što većem broju korisnika. Primjerice, većina ljudi doživjet će duboku starost ili zadobiti ozljedu tijekom svog života. U tim slučajevima bit će im potrebne spomenute prilagodbe. Treba imati na umu da osobe s invaliditetom mogu imati višestruke poteškoće, kao što je na primjer epilepsija u kombinaciji s cerebralnom paralizom⁷. Također, većina osoba koje imaju neki oblik tjelesnog invaliditeta može imati problema s vizualnom percepcijom, što uključuje dalekovidnost i kratkovidnost. Zbog ovoga, treba omogućiti da se isti sadržaji mogu shvatiti pomoću više modaliteta. Ostalim posjetiteljima taj se problem rješava putem vodiča, a onima s invaliditetom je potrebno osigurati podršku djelatnika koji prolaze kroz kontinuiranu edukaciju, a koji će ovoj skupini posjetitelja pomoći da prebrode svoje perceptivne izazove i ponuditi alternativne oblike interpretacije sadržaja kao što su legende.

Jedan od načina kako se muzeji mogu otvoriti ovoj skupini posjetitelja jest kroz primjenu inkluzivnih politika kao što je provedba radionica o invaliditetu, edukacija osoblja o istome, osmišljavanje posebnih izložbi koje približavaju iskustvo invaliditeta javnosti i sl.

Posjet muzeju od osobe s invaliditetom iziskuje puno planiranja i organizacije te s tim u vidu, osoblje muzeja trebalo bi biti otvoreno u razgovoru s njima, u cilju da pruži sve relevantne informacije. Većina hrvatskih muzeja ima takvo osoblje, pogotovo na informacijskom pultu.

Blog „Kulturom na kotačima” napisala je Maja Popović, bivša studentica informacijskih znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koja je i sama osoba s invaliditetom. Bila je motivirana da svima *na kotačima* koji nisu iz Zagreba ili nisu upoznati s kulturnim institucijama, rasvijetli iste, osvrćući se pritom na njihovu pristupačnost posjetiteljima s tjelesnim invaliditetom. Autorica se ne obraća samo osobama s ovom vrstom invaliditeta, već njen blog može koristiti svima, bez obzira na vrstu invaliditeta. Fokusira se na tjelesni invaliditet te prilagodbe za gluhe i slijepe posjetitelje. Blogom su obuhvaćene zagrebačke kulturne ustanove, to jest galerije, kazališta, knjižnice, koncertne dvorane i muzeji.⁸

7 Neurološki poremećaj koji uzrokuje teškoće u kretanju te ga često prate neki drugi poremećaji.

8 Prema “Kulturom na kotačima: o blogu” <https://kulturomnakotacima.wordpress.com/o-meni-o-blogu/> [25.6.2024.]

Ovaj blog može biti od koristi za samostalno istraživanje, ukoliko je web stranica ili informacijska služba nekog muzeja nedostupna. Blog na jednom mjestu okuplja informacije o fizičkoj pristupačnosti institucija, u nedostatku sveobuhvatne web stranice koja bi činila isto. Neki muzeji imaju zasebne stranice posvećene fizičkom pristupu, dok mnogi ne pružaju ni to. Prije posjeta uputno je najaviti se informacijskoj službi muzeja radi provjere dostupnosti prilagodbi.

Stermšek (2024.) u diplomskom radu navodi kako pristupačnost ne samo da osigurava uklanjanje barijera, već je i jedan od temelja uključivosti ili inkluzije. Pristupačno okruženje otvara mogućnosti stvaranja uključivog društva u kojem se svi osjećaju jednako vrijedno, a razlike u sposobnostima nisu toliko izražene. Uključivost podrazumijeva osiguravanje jednakih mogućnosti prethodno marginaliziranim osobama (12), a takve su, primjerice, i osobe s tjelesnim invaliditetom. Autorica dalje navodi kako je uloga vodiča pri olakšavanju interpretacije veoma važna zato što može povezati predmet i posjetitelja, na inspirativan i poučan način. (54)

Što se tiče legendi, bilo bi uputno pružiti alternativu, budući da mnogo ljudi ima poteškoća s interpretacijom tekstualnih informacija – to mogu biti starije osobe, djeca koja još nisu naučila čitati ili čak oni kojima ovakav oblik informacija nije u glavnom fokusu (Rappolt-Schlichtmann i Daley, 2013., 312). U današnje vrijeme posjetitelji su više orijentirani prema drugačijim oblicima prezentacije informacija, primjerice multimediji, video zapisima i slično. Zainteresiranost za tekstualne informacije znatno je manja u odnosu na ostale oblike.

5. Fizički pristup i prilagođenost muzeja u Hrvatskoj

U ovom poglavlju obradit će se pojam pristupa u hrvatskom kontekstu te fizička pristupačnost muzeja u Hrvatskoj.

5.1. Pojam pristupa u hrvatskoj muzeologiji

Pristup zbirkama još uvijek nije u fokusu većine hrvatskih muzeja. To pokazuje činjenica da većina muzeja nema politike upravljanja muzejskim zbirkama koje u sebi trebaju sadržavati smjernice za pristup istima. Jedino Tiflološki muzej ima razrađenu *Politiku upravljanja muzejskim zbirkama*⁹ u kojoj razrađuje i pristup (osmo poglavlje *Politike*). Nekim muzejima je važno da imaju što veće zbirke te su stoga njihove politike upravljanja muzejskim zbirkama zapravo politike sabiranja i otpisa muzejskih predmeta. Trebalo bi zastati i zapitati se je li veličina zbirke uistinu važnija od dostupnosti te iste zbirke javnosti, jer ako je to slučaj, onda se može reći da se muzejski predmeti svode na razinu privatne zbirke, što poništava samu svrhu muzeja – da bude dostupan što široj javnosti.

5.2. Prilagođenost hrvatskih muzeja

Fizički pristup odnosi se na sljedeće, već spomenute aspekte: pristup zgradi, pristup stalnim te studijskim zbirkama. Prema Tehničkom propisu o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN 12/2023), muzeji spadaju u građevine javne namjene (građevine kulturne namjene) i kao takvi moraju osigurati pristupačnost posjetiteljima s invaliditetom. Pristup zgradi muzeja može se osigurati dizalom, rampama ili platformama. Važno je napomenuti da osoblje koje radi na informacijskom pultu mora biti upoznato s načinom i razinom pristupačnosti muzeja kako bi moglo dati pouzdane informacije mogućim posjetiteljima.

U Zagrebu se ističe primjer Tiflološkog muzeja, koji na svojim web stranicama navodi da su posebnu pažnju pridali osiguravanju pristupačnosti stalnoga postava. Fizičke prilagodbe nedostaju jer je zgrada nedostupna posjetiteljima u invalidskim kolicima (nema pristupačan ulaz, ali je u planu), međutim postav muzeja u potpunosti je pristupačan svim posjetiteljima s invaliditetom. Kroz izložbeni prostor postavljene su

9 Prema <https://www.tifloloskimuzej.hr/hr/o-nama/politika-upravljanja-muzejskim-zbirkama/> [28. 6. 2024.]

podne trake namijenjene posjetiteljima oštećena vida. Na informacijskom pultu postoji reljefna taktilna karta koja omogućava percepciju prostora muzeja posjetiteljima s oštećenjem vida. Legende su uvećane, što uvelike smanjuje napor pri njihovom čitanju, što je od pomoći svim posjetiteljima s invaliditetom (na brajici za slijepe). Također, izložene fotografije su uvećane i postoje taktilne kopije predmeta. Postoje prilagodbe u vidu podslovljavanja (titlovanja) dokumentarnog filma za posjetitelje oštećena sluha. Svi izloženi predmeti nalaze se u razini očiju, što ih čini pristupačnima posjetiteljima u invalidskim kolicima. Izrađeni su popratni katalog i vodič s uvećanim tiskom i na brajici, kao i audiovodič kroz postav.¹⁰

Slijedi pregled Muzeja suvremene umjetnosti, Atelijera Meštrović i Muzeja grada Zagreba iz perspektive Maje Popović, autorice bloga *Kulturom na kotačima*.¹¹

Popović ističe da je Muzej suvremene umjetnosti u potpunosti pristupačan posjetiteljima u kolicima. Pristup muzeju omogućen je ukošenim rampama (kosinama) smještenima na južnoj i zapadnoj strani muzeja. Važno je spomenuti da postoje i parkirna mjesta (što je inače rijetkost u Zagrebu i što je od izuzetne važnosti za osobe u kolicima. Parking u širem središtu grada se vrlo teško pronalazi). Unutar muzeja omogućeno je slobodno kretanje posjetiteljima s invaliditetom, nema nikakvih arhitektonskih prepreka, a cijela površina poda je u istoj razini. U muzeju rade dva dizala, a postoji i nekoliko kosina kojima se lako može pristupiti muzejskim predmetima na međukatu. Legende i tekstovi smješteni su u razini očiju. Jedini nedostatak je taj što nisu izrađeni opisi na Brailleovom pismu. Cijeli muzejski prostor prožet je dostatnim brojem drvenih klupa na kojima se moguće odmoriti. Autorica posebno pohvaljuje činjenicu da Muzej suvremene umjetnosti ima i zahod prilagođen posjetiteljima s tjelesnim invaliditetom, jer podsjeća da se u muzeju odvijaju brojni glazbeni događaji i kino projekcije te je izuzetno važno imati pristup zahodu za vrijeme takvih događanja. Plato muzeja je također pristupačan, što je od izrazite važnosti ljeti kada se tamo održavaju brojni koncerti. Što se tiče prostora kino dvorane Gorgona, on je izrazito strm, no može mu se lako pristupiti gornjim ulazom te parkirati u nultom redu. Na sličan način pristupa se dvorani VII na Filozofskom fakultetu.

10 Prema <https://www.tiflooskimuzej.hr/hr/o-nama/o-tiflooskom-muzeju/#pristupacnost> [26.6.2024.]

11 Prema "Kulturom na kotačima" <https://kulturomnakotacima.wordpress.com/> [27.6.2024.]

Autorica posebno ističe Atelijer Meštrović kao izrazito negativan primjer pristupačnosti. Iako Atelijer na svojim web stranicama navodi da je, kako ih oni (pomalo problematično) nazivaju, posjetiteljima s *poteškoćama u kretanju*, omogućen pristup prizemlju kuće, atriju, atelijeru i vrtu, no to ne odgovara stvarnoj situaciji. Već na samom ulazu postoji jedna stepenica, a na ulazu u predvorje još njih četiri, a ne postoji nikakav rukohvat, što je veoma važno osobama koje hodaju uz potporu druge osobe. Na službenim web stranicama navodi se da je dopušten ulaz psima vodičima.

Iz perspektive Popović, Muzej grada Zagreba, ako se izuzme stepenica na samome ulazu, potpuno je pristupačan i prilagođen osobama različitih vrsta invaliditeta. Za osobe u kolicima jedina prepreka je stepenica na ulazu. Stranice Muzeja grada Zagreba sadrže broj telefona koji se može nazvati ako posjetitelj treba pomoć pri ulasku u muzej, Popović navodi pozitivno iskustvo koje je ona sama imala kao posjetiteljica s muzejskim osobljem ovog muzeja, koje joj je spontano priskočilo u pomoć, a da ih nije morala tražiti. Nakon eventualnih problema sa savladavanjem te prve stepenice, ostatom muzeja moguće je kretati se bez problema budući da nema prepreka, osim ukošenih pragova na pojedinim mjestima. Izlošci i legende postavljeni su u razinu očiju tako da ih osoba u kolicima može neometano uočiti i pročitati. Muzej je opremljen rampama, liftom i prilagođenim zahodom u podrumu. Ovo je jedna perspektiva, a u potpoglavlju 5.2.4. prikazat će se viđenje bivše djelatnice Muzeja, Snježane Šalov.

U nastavku slijedi istraživanje koje se temelji uglavnom na dva izvora koji će biti popraćeni komentarima. To su poglavlje Istraživanje prilagođenosti zagrebačkih muzeja: od hipoteze do smjera akcije, autorice Željke Sušić, koje je dio knjige *Istraživanje korisnika baštine* (ur. Žarka Vujić) iz 2014. i diplomski rad Marije Ježek iz 2017., *Fizički i intelektualni pristup muzejima u Zagrebu 1999. – 2017.*

5.2.1. Istraživanje prilagođenosti 2014.

U istraživanju Željke Sušić, kustosice u Tiflološkom muzeju u Zagrebu i muzejske pedagoginje, „(...) željelo se utvrditi kako vrsta i razina muzeja u mreži muzeja Hrvatske, kao i tip zgrade, utječu na pristupačnost” (Sušić, 2014, 168). Kroz hipotezu

se željelo ispitati jesu li odredbe iz Pravilnika¹² provedene u potpunosti u muzejima. U istraživanju je sudjelovalo 19 zagrebačkih muzeja: Arheološki muzej, Bankovni muzej Privredne banke, Etnografski muzej, Gliptoteka HAZU, Hrvatski muzej arhitekture, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Hrvatski povijesni muzej, HT d.d. - Muzej, Moderna galerija, Muzej suvremene umjetnosti, Muzej grada Zagreba, Muzej Mimara, Muzej policije, Muzej za umjetnost i obrt, (sic) Muzejsko memorijalni centar Dražen Petrović, Hrvatski prirodoslovni muzej, Hrvatski školski muzej, Tehnički muzej i Tiflološki muzej. Istraživanje je provedeno pomoću upitnika od 31 pitanja, a odgovori na pitanja su klasificirani pomoću četiri varijable – „*Opći podaci o muzeju, Pristupačnost muzejskog prostora i popratnih sadržaja osobama s invaliditetom, Informiranost odgovorne osobe o odredbama Zakona i Provedba potrebne adaptacije prostora prema odredbama Zakona*”. (172)

Autorica je podatke analizirala i izradila je trinaest grafikona. Za potrebe ovoga rada, važna je druga varijabla, zato što je bitna sadašnja prilagođenost i stupanj provedenosti prilagodbe prostora. Druga varijabla podijeljena je na tri podvarijable: „osnovna pristupačnost, pristupačnost ostalih usluga i slikovne oznake dostupnosti i taktilni plan kretanja” (172). Za pitanja o pristupačnosti muzejskog prostora, autorica je uzela kriterij da svi odgovori unutar ovog skupa pitanja moraju biti pozitivni, a u suprotnom bi utvrdila da je muzej nepristupačan. Što se tiče pristupa zgradi, Sušić je zaključila da muzeji koji se renoviraju ili su smješteni u zgradama novijeg datuma trebaju biti prilagođeni osobama s invaliditetom. Ističe se pozitivan primjer Muzeja Mimara, koji je unatoč tome što je smješten u zaštićenoj zgradi¹³, potpuno pristupačan po kriteriju osnovne pristupačnosti (međutim, nema pristupačan informacijski pult za posjetitelje u invalidskim kolicima) te je uz Muzej suvremene umjetnosti jedan od dva takva ispitana muzeja (176). Još su dva muzeja odgovorila potvrdno na većinu pitanja iz upitnika, dok ostali imaju manje. S druge strane, Prirodoslovni muzej ima jedan odgovor DA, što ga čini izrazito neprilagođenim.

12 *Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivosti* (NN 151/05)

13 Treba imati poštovanja prema zaštićenim kulturnim dobrima, međutim to ne znači da te institucije ne bi trebale biti prilagođene barem na osnovnoj razini – Muzej Mimara je dobar primjer suprotnoga!

Ustanovljeno je da je hipoteza netočna te da posjetitelji s invaliditetom još uvijek ne mogu ući u neke muzeje.

5.2.2. Istraživanje pristupa 2017.

Istraživanje provedeno u diplomskom radu polučilo je sljedeće rezultate, s obzirom na to da je sudjelovalo devet zagrebačkih muzeja u dva razdoblja (1999. i 2017. godine): Atelijer Meštrović (u sastavu Muzeja Ivana Meštrovića), Gliptoteka HAZU (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti), Grafička zbirka NSK (Nacionalna i sveučilišna knjižnica), Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Kabinet grafike HAZU (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti), Muzej Mimara - Zbirka umjetnina Ante i Wiltrud Topić Mimara, Muzej suvremene umjetnosti, Muzej za umjetnost i obrt, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti).

Što se tiče pristupačnosti zgrade muzeja, dostatan prilaz (pomoću rampi i dizala) ima pet od devet ispitanih muzeja; jedan muzej ima djelomično prilagođen prilaz, dok tri muzeja nema nikakav prilaz. Zanimljiv primjer je Atelijer Meštrović, koji prilikom obnove prostora nije prilagođen zbog fokusa na očuvanje ugođaja prostora. Kao što je rečeno u prijašnjem poglavlju, muzej ima značajnu društvenu ulogu te zaokupljenost određenjem baštinske institucije ne bi trebala biti važnija od pristupačnosti zbirke svim posjetiteljima. Na ovaj način (sigurno) vrijedan muzejski postav sveden je na razinu otvorenosti privatne zbirke. Poanta zaštite zbirke gubi se ako one nikada neće biti predstavljene javnosti.

Istraživanje iz 2017. godine pokazalo je veću pristupačnost muzeja u odnosu na 1999. godinu, kada je Vujić primijetila da je „u Zagrebu (...) od umjetničkih muzeja zapravo samo zgrada Muzeja Mimara opremljena ulaznim rampama, liftovima i prostranim hodnicima za dostojan prihvat osoba u invalidskim kolicima” (25). Iako neki muzeji nisu u potpunosti prilagođeni, u posljednje vrijeme može se primijetiti inicijativa osoblja pojedinih muzeja koje će napraviti sve da posjetitelj uđe u muzej iako je zgrada neprilagođena (na primjer Etnografski muzej, koji ima dvije rampe koje nisu namijenjene cijelim kolicima, već je po jedna za svaki kotač).

Svi muzeji osim jednog imaju informacijsku službu na ulazu, što je jako bitno pri planiranju i najavi posjeta muzeju za posjetitelje s invaliditetom. Većina ispitanih muzeja ima višejezične publikacije – i na hrvatskom i na engleskom jeziku. Ovo je od

velike važnosti u današnje vrijeme, jer turisti najčešće posjećuju kulturne sadržaje. Muzeji rijetko izdaju publikacije prilagođene posjetiteljima s invaliditetom¹⁴.

Muzeji trebaju imati jasno iskomuniciran i dostupan tlocrt zato što posjet muzeju zahtijeva puno prethodnog promišljanja i pripreme (gdje je postav koji se želi razgledati?, je li zgrada etažirana, i ako jest, na koliko katova?, gdje su zahodi i ima li prilagođenih zahoda?, kako je izložba osmišljena s obzirom na kretanje kroz postav?). Manji broj muzeja nudi audio ili audiovizualne vodiče kroz cijeli postav. Audio vodiči se često izrađuju specifično za pojedinu izložbu.¹⁵

5.2.3. Usporedba istraživanja

Uspoređujući ova dva izvora, prvi je predstavio korisnije spoznaje vezane uz prilagođenost muzeja. Također, relevantniji je zato što je istraživanje provedeno na većem uzorku muzeja (19 naprama 9), što mu isto ide u prilog. Istraživanje uključuje puno ilustracija (poglavito tablica i grafikona) koje nemaju jasne legende, pa je teško analizirati dobivene podatke, ustanoviti međusobne odnose i povezati ih s ostatkom teksta. Jedna stvar je biti autor istraživanja, koji je upućen u kontekst u kojemu radi istraživanje, a potpuno druga je iščitavati podatke bez dostupnog konteksta. Nadalje, nije priložen upitnik te ni na koji način nije moguće analizirati rezultate na temelju pojedinih pitanja. Autorica nije mogla iznaći rješenje za pitanje evidencije posjetitelja s invaliditetom.

Drugi izvor ima dobro razrađenu teorijsku podlogu i terminologiju. Struktura je bolja nego u prvom izvoru, iz čega proizlazi da je lako naći tražene informacije. Tekst obrađuje sve aspekte fizičkog pristupa, dok prvi izvor u uvodu navodi neke kategorije koje kasnije u tekstu nisu razrađene. Što se tiče samog istraživanja, uzorak je manji, što smanjuje statističku relevantnost. Postoji neuravnoteženost u tekstu između obrađenosti fizičkog i intelektualnog pristupa.

Objе autorice mjestimično koriste manje prihvatljive termine povezane s osobama s invaliditetom, no ovo je vjerojatno slučajnost koja je ostala prisutna da bi se izbjeglo

14 Takve publikacije trebale bi imati veći font, visoki kontrast i eventualno Brailleovo pismo za slijepe posjetitelje.

15 Vidi Ježek (2017), poglavlje Istraživanje: Usporedba rezultata istraživanja iz 1999. i 2017. godine

ponavljanje i razumljivo je zato što im nedostaje dovoljno iskustva s osobama s invaliditetom.

5.2.4. Intervju sa Snježanom Šalov

U nastavku je priložen upitnik za intervju koji je proveden 17. lipnja 2024. godine u Zagrebu s bivšom stručnom suradnicom Muzeja grada Zagreba za osobe s invaliditetom, Snježanom Šalov.

1. Koji je bio točan opis tvog posla kada si bila u muzeju, što si radila?
2. Kakve prilagodbe za osobe s tjelesnim invaliditetom ili osobe koje se otežano kreću su nudili muzeji u kojima si radila? Jesu li prilagođeni?
3. Kakav je stav struke prema potrebi provođenja inkluzivnih politika i prilagodbi muzeja?
4. Koliko se promijenio stav o osobama s invaliditetom u muzejima tijekom tvog radnog vijeka?
5. Postoje li radna mjesta u drugim muzejima (u kojima nisi radila) poput tvog?
6. Jesi li prošla edukaciju vezanu za tvoje radno mjesto i kako je to izgledalo?
7. Postoji li dokumentacija (preporuke) u vezi prilagodbe? Smatraš li to važnim?
8. Jesi li surađivala s kustosom na prilagodbi izložaba koje si obilazila s osobama sa invaliditetom? Smatraš li to važnim?
9. Na koji način muzeji u kojima si radila podižu svijest o osobama s invaliditetom?
10. Koji su muzeji bili prilagođeni kada si počela raditi i kakvo je stanje bilo kasnije?

Snježana Šalov bila je vanjska suradnica u Muzeju grada Zagreba od 2008. do 2022, kao asistentica za posjetitelje s invaliditetom – videća pratnja za slijepe posjetitelje, intervenor¹⁶, stručni komunikacijski posrednik za gluhe osobe, kao tumač znakovnog jezika.

Na pitanje o dostupnim prilagodbama muzeja u kojima je radila za posjetitelje s tjelesnim invaliditetom, uključujući one koji se otežano kreću, odgovorila je da je Muzej

¹⁶ prevoditelj za gluho-slijepe osobe

grada Zagreba imao pokretne rampe, liftere¹⁷, lift, audio vodič za slijepe osobe, vodič kroz MGZ s reljefnim tiskom i Brailleovo (brajica) pismo, napravljene replike eksponata koji se ne smiju dirati i prilagođeni zahod.

Na sljedeće pitanje odgovara da postoji volja, isključivo pojedinaca, koji su otvoreni za suradnju, ali provedba je izuzetno spora, a problem je i u tome što muzeji ovise o financiranju putem projekata ili potpore lokalne vlasti (u ovom slučaju, to je Grad Zagreb).

Šalov primjećuje veliku promjenu u stavovima prema osobama s invaliditetom tijekom svog radnog vijeka u muzeju (2008. - 2022.) Postojala je praksa da je svaki prvi utorak u mjesecu bio dan otvorenih vrata za posjetitelje s invaliditetom. Međutim, njenim odlaskom to se prestalo provoditi. S druge strane, počele su stizati korisne regulative iz Europske Unije, potaknuti kojima su se njezini kolege i kolegice počeli osvješćivati, te poticati integraciju osoba s invaliditetom u kulturne sadržaje. Sugovornica smatra da fraza „integracija osoba s invaliditetom” ima negativne konotacije te da nije primjerena (osobe s invaliditetom već su dugo dio društva te ne bi trebalo isticati potrebu za njihovim ponovnim uključanjem u njega).

Šalov navodi da u drugim muzejima ne postoji slično radno mjesto, a surađivala je s Muzejem suvremene umjetnosti i Muzejem za umjetnost i obrt. Također, ni njezino radno mjesto ne postoji kao službena pozicija, već samo kao mjesto vanjske suradnice za koje se sama školovala. Proces samoedukacije uključivao je školovanje za hrvatski znakovni jezik (šest godina), intervenorstvo te za peripatologa¹⁸. Muzej joj nije pružio edukaciju, nego je učila uz konvencionalne vodiče, na licu mjesta i u hodu, kao dodatna osoba u grupama.

Što se tiče dokumentacije (preporuka) u vezi prilagođenosti, navodi Pravilnik o pristupačnosti, koji je dio zakona o gradnji i prema tome bi ga se sve javne institucije trebale pridržavati. Uskoro ide u reviziju i postrožit će se, ali trenutno postoji samo u tome obliku. Ne postoje preporuke, ali postoji općenita direktiva o tome. Šalov ističe i Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom kao važan dokument u ovom kontekstu.

17 rampe koje se podižu na električni pogon na manje visine

18 vodič za slijepe osobe

Pošto je Šalov surađivala isključivo s vodičima u pribavljanju informacija o izložbama na kojima je vodila posjetitelje s invaliditetom, morala je sama pamtit i istraživati informacije o njima. Kada je bila upitana o važnosti uloge kustosa kao osobe koja osmišljava izložbe u ovom procesu, rekla je kako joj je žao što joj, unatoč njezinom entuzijazmu, nije bila pružena mogućnost suradnje. Nažalost, za ovakve oblike suradnje nisu dostupne upravo one osobe koje bi bile najviše u mogućnosti pružiti znanje i vještine, već vodiči koji nemaju odgovore na ključna pitanja poput logike razmještaja predmeta u izložbenom prostoru, načina kretanja po izložbi ili smještaja legendi.

Šalov posebno ističe muzejsku pedagoginju Vesnu Leiner, koja je zaslužna za većinu prilagodbi u Muzeju grada Zagreba, i kojoj je dodijeljen Red Danice Hrvatske (za kulturu) za rad s osobama s invaliditetom. Stupanj prilagodbe i entuzijizam muzeja kontinuiranu realizaciju pristupačnosti, uvelike je ovisio o Leiner. Ovo pokazuje da je ponekad dobro imati potporu osviještenih i angažiranih muzealaca kako bi potakli promjene.

Šalov tvrdi kako niti jedan muzej nije bio prilagođen kada je ona počela raditi¹⁹, a što se tiče pozitivnih pomaka u razvoju prilagodbi, ističe dvije godine: 2005., kada je Muzej grada Zagreba napravio prvu prilagodbu tako što je uveden vodič. Navodi da je Tiflološki muzej prvi počeo organizirati edukacije. Šalov napominje kako nije dovoljno postaviti samo rampe da bi se muzej mogao smatrati prilagođenim. Ovakve prilagodbe financiraju se putem EU projekata, a dio troškova ponekad pokriva Ministarstvo kulture. (S. Šalov, osobna komunikacija, 17. lipnja 2024).

19 Prema Vujić (2000)., Muzej Mimara je prvi omogućio fizičke prilagodbe i prije 1999. godine, što upućuje na to da su izvori kontradiktorni, a može biti posljedica pristranosti kazivačice prema postignućima muzeja u kojemu je radila.

6. Dosadašnje i nove preporuke

Ovo poglavlje donosi postojeće i neke manje poznate preporuke koje bi bilo poželjno koristiti u muzejskoj praksi. Također, postojeće preporuke bit će popraćene objašnjenjima iz perspektive osobe s tjelesnim invaliditetom te ponuditi osvrt na kvalitetu tih preporuka.

6.1. Postojeće preporuke

Domaća publikacija *Muzeji za sve* nudi preporuke za tri skupine korisnika (autorica je Morana Vouk), a najrelevantnije su one za posjetitelje sa smanjenom pokretljivošću i tjelesnim invaliditetom²⁰:

Pristupačan izložbeni prostor:

- preporučena visina izloženog materijala na visini 70 – 150 cm od poda; predmeti bi trebali biti postavljeni u razini očiju osobe koja sjedi, najbolje testirati tako da kustos sjedne pred predmet
- legende neka budu postavljene pod pravim kutom ili ukošene na visini 75 – 170 cm; usprkos ovoj preporuci Vouk, nije preporučljivo da legenda bude postavljena više u odnosu na predmet, zato što se kod nekih osoba ove skupine posjetitelja može javiti bol u vratu ako predugo gledaju u nešto što se ne nalazi u razini očiju. Bolje rješenje je da legenda bude smještena sa strane predmeta. Nikako nisu preporučljive kose legende iznad predmeta, zbog već navedenog razloga te zbog odbijanja svjetlosti.
- osigurajte širinu puta od minimalno 150 cm; ovo je bitno za posjetitelje koji uz sebe imaju pratnju, ako muzej posjećuje više osoba u invalidskim kolicima istovremeno ili za posjetitelje koji koriste električna invalidska kolica²¹
- osigurajte mjesta za okret u širini od 150 – 180 cm; svakako je potrebno osigurati što više mjesta za manevriranje
- info pult, interaktivni ekrani i slično neka budu postavljeni maksimalno 80 cm od poda; svi ovakvi sadržaji trebali bi biti postavljeni na visini manjoj od razine očiju. Iz sjedećeg položaja teško je dosegnuti interaktivne sadržaje ili, u slučaju pulta, zapisivati.

20 Preuzeto iz Vouk et al (2013) *Muzeji za sve*, str. 42

21 Invalidska kolica na električni pogon, veća su i teža od ostalih jer imaju bateriju i motor u podnožju.

- osigurajte mjesta za odmor (većina osoba s tjelesnim invaliditetom jako se brzo umara.)

Komunikacija:

- kada razgovarate s osobom u invalidskim kolicima, pokušajte da vam oči budu u istoj razini; radi tjelesnog stanja osoba katkada nije u mogućnosti držati glavu u uspravnom položaju pa se sugovornik mora prilagoditi tome. Izrazito je pogrešno protumačiti to kao manjak pristojnosti.

- obraćajte se izravno osobi u invalidskim kolicima, a ne njezinoj pratnji; osoba u invalidskim kolicima je posjetitelj, a pratnja je samo to – pratnja

- ne pretpostavljajte da osoba u kolicima treba pomoć. Prvo pitajte!; ovo jako zavisi od situacije do situacije, ako se najavila za pomoć pri ulasku u muzej, u velikoj većini slučajeva će joj biti potreban barem jedan drugi oblik pomoći.

- dajte osobi vremena za kretanje koliko joj je potrebno; ponekad će biti potrebno upola ili dvostruko više vremena kako biste s posjetiteljem prošli cijeli postav, pogotovo ako se želi zaustaviti na nekim predmetima

- ukoliko vodite osobu koja je teže pokretna, dopustite joj da ona vodi i krećite se brzinom koja odgovara njoj, a ne vama; ovo vrijedi za sve posjetitelje s nekom vrstom tjelesnog invaliditeta, važno je dopustiti im da diktiraju tempo posjeta

- ukoliko osoba ima i probleme s govorom, dopustite joj da sama završi rečenicu, ne završavajte rečenice umjesto nje!. Treba imati strpljenja zato što neki posjetitelji s invaliditetom sporo govore.

6.2. Nove preporuke

Edukacija muzejskog osoblja o osobama s invaliditetom veoma je važna te bi ju stoga trebalo provoditi, a pogotovo za djelatnike koji rade na informacijskom pultu, zato što trebaju detaljno znati tlocrt zgrade (kako je zgrada etažirana i gdje je stalni postav), dostupnost dizala ili rampi i prilagođenost zahoda. Također, barem jedan član osoblja muzeja trebao bi proći temeljitu edukaciju tako da bude zadužen za posjetitelje s invaliditetom. Najčešće je to prevoditelj za gluhe osobe, koji je onda zadužen i za ostale posjetitelje, neovisno o vrsti invaliditeta. Na ovaj način olakšala bi se evidencija ove skupine posjetitelja (jer je analogna evidenciji rada te osobe). Ta osoba trebala bi okvirno znati proceduru u slučaju krizne situacije (na primjer, da se tijekom potresa ne

smiju koristiti liftovi) te pitati na koji način može pomoći, dok posjetitelji s invaliditetom moraju sami biti upućeni u taj protokol. Zbog nedavnih potresa i obnove, trebala bi se iskoristiti prilika za sveobuhvatnu prilagodbu muzeja.

Što se tiče preporuka vezanih za olakšanu interpretaciju muzejskih sadržaja, s obzirom na činjenicu da se ostali posjetitelji često znaju naguravati ispred predmeta, što dovodi do zaklanjanja pogleda posjetiteljima u invalidskim kolicima, bilo bi uputno da se njih upozori kako bi se trebali odmaknuti u stranu, kako bi svi mogli neometano gledati predmet. Za vrijeme velikih gužvi u muzeju često se dogodi da netko pokuša prekoračiti preko kolica i time dovodi u opasnost sebe, posjetitelja u kolicima i predmete izložene u muzeju. Do preskakivanja zna doći zbog nedostatka edukacije i osviještenosti nekih posjetitelja o osobama s invaliditetom. Odgovorna osoba za posjetitelje s invaliditetom trebala bi strogo reagirati i ukazati na neprimjereno ponašanje.

Druga preporuka odnosi se na multimedijske sadržaje koji su izrazito intenzivni za oči (foto-intenzivni) i mogu biti opasni za osobe koje imaju epilepsiju te bi pri izlaganju takvim sadržajima mogle imati napadaje. Stoga treba unaprijed (putem znakovlja) upozoriti posjetitelje da postoji opasnost ukoliko su osjetljivi na jake svjetlosne podražaje. Ruta za kretanje po izložbi trebala bi prolaziti kroz prostorije sa svjetlima koja su usklađena i ispravno rade (ne bljeskaju). Također, multimedijski sadržaji koji koriste tehnologiju virtualne ili proširene stvarnosti mogu izazvati vrtoglavicu kod posjetitelja s otežanom percepcijom prostora. Treba osigurati dovoljno mjesta za manevriranje između predmeta, što može pomoći i kod smanjenja gužve.

Ako je izložba takva da nema jedan centralni predmet, to jest da su svi predmeti jednako važni, odgovorna osoba trebala bi pitati posjetitelja kojeg vodi što želi vidjeti, a poradi izbjegavanja gužve koja se može stvoriti kod tog predmeta. Primjer takve izložbe bile bi „žive slike”²². S druge strane, ako izložba ima centralni predmet, primjerice Mona Lisa u Louvreu, onda je u redu pretpostaviti da će posjetitelj htjeti

22 Događanje u Muzeju grada Zagreba koje se održava svake godine u veljači. Izložbu čine ljudi koji su preobučeni u poznate povijesne ličnosti i u prvom licu govore o njihovom životu, a zasnovana je na engleskom konceptu oživljene povijesti (*living history*)

vidjeti upravo taj predmet te se postupa na isti način kao i u prvom slučaju. No svejedno, treba prvo pitati jer ukusi variraju od osobe do osobe.

Vrlo je važno posavjetovati se s posjetiteljima s invaliditetom prije i tijekom procesa prilagođavanja muzeja zato što se na taj način može dobiti uvid u vrste prilagodbi koje su potrebne posjetiteljima s određenom vrstom invaliditeta. To je najlakše napraviti istraživanjem korisnika kroz, primjerice, evidenciju izložbi u kojoj će biti navedena posjećenost osoba s invaliditetom za dotični muzej. Bilo bi dobro da se ona raščlanjuje s obzirom na vrstu invaliditeta, što će odrediti primarni fokus prilagodbi. Na primjer, ako osobe s tjelesnim invaliditetom čine najveći udio među posjetiteljima s invaliditetom u nekom muzeju, moguće je pretpostaviti da će fizičke prilagodbe (rampe, liftovi, zahod i tako dalje) imati najveći prioritet pri odlukama o tome što prvo prilagoditi. Naravno, u idealnom slučaju bi muzeji trebali biti prilagođeni širokom spektru posjetitelja, no kako je riječ o hrvatskom kontekstu, ovo bi bio dobar početak.

7. Zaključak

Ovaj rad obuhvatio je problematiku pojma pristupa muzejskim zbirkama iz perspektive osoba s invaliditetom. Ova skupina posjetitelja i dalje se suočava s brojnim preprekama, a to su još uvijek, u slučaju nekih muzeja, nedostatak osnovnih fizičkih prilagodbi poput rampi, dizala, zahoda, prostora između predmeta i prostranosti općenito. S ciljem rješavanja ovih problema, treba najprije razmotriti važnost pristupa muzejskim zbirkama. Ovaj pojam se nažalost još uvijek ne smatra dovoljno važnim. Čest je slučaj da su muzeji orijentirani na proširivanje zbirke, a ne na otvaranje istih što većem broju posjetitelja iz različitih društvenih skupina, što uključuje i osobe s invaliditetom. Ako muzeji ne počnu provoditi inkluzivnije politike, postoji velika vjerojatnost da se svedu na privatne zbirke, što je dijametralno suprotno od svrhe muzeja kao javne i baštinske institucije.

Prema predstavljenim rezultatima istraživanja iz 2014., od ispitanih devetnaest zagrebačkih muzeja, mogla su se izdvojiti dva muzeja kao relativno dobro fizički prilagođena – Muzej Mimara, koji je postigao visok stupanj pristupačnosti iako je smješten u starijoj, zaštićenoj zgradi, i Muzej suvremene umjetnosti. Prirodoslovni muzej izdvojio se kao izrazito negativan primjer, budući da je pozitivno odgovorio na samo jedno pitanje iz upitnika.

Istaknut je pozitivan primjer Muzeja Mimare, koji je unatoč tome što je smješten u zaštićenoj zgradi, bio potpuno pristupačan po kriteriju osnovne pristupačnosti (međutim, nije imao pristupačan informacijski pult za posjetitelje u invalidskim kolicima) te je uz Muzej suvremene umjetnosti bio jedan od dva takva ispitana muzeja (176). Još su dva muzeja odgovorila potvrdno na većinu pitanja iz upitnika, dok ostali manje. S druge strane, Prirodoslovni muzej imao je jedan odgovor DA, što ga čini izrazito neprilagođenim.

Istraživanje koje je Ježek provela 2017. godine obuhvatilo je devet zagrebačkih muzeja, od kojih je pet imalo adekvatan prilaz (realizirano pomoću rampi i dizala). Čak tri muzeja nije imalo nikakav prilaz. Izrazito negativan primjer bio je Atelijer Meštrović, koji je izliku za neprilagođenost pronašao u svojim prostornim specifičnostima. Ovdje je opetovano prisutan prethodno spomenut problem nedostatka otvorenosti prema javnosti, no ovaj put razlog je status zaštićenog prostora koji onemogućava obnovu u sklopu koje bi bila i prilagodba.

Prema istraživanju iz 2017. godine, primjetni su značajni pomaci u pristupačnosti u odnosu na 1999. godinu, kada je jedino Muzej Mimara bio pristupačan. Neprilagođenost se u posljednje vrijeme može nadići ako je osoblje muzeja voljno pomoći. Posjeta muzeju za osobe u kolicima zahtijeva iscrpnu pripremu i planiranje, koji su uvelike olakšani ako postoje dostupne informacije o fizičkoj prilagođenosti zgrade muzeja.

Intervju proveden sa Snježanom Šalov ponudio je korisne spoznaje bivše stručne suradnice muzeja, o iskustvu iz prve ruke. Osobe koje su podrška posjetiteljima s invaliditetom još uvijek nemaju službeno priznato radno mjesto, već su to neformalne pozicije koje ovise isključivo o entuzijazmu i inicijativi pojedinaca. Uočljivo je da izostaje potpora sustava.

Postojeće preporuke su dostatne, ali postoji preveliki fokus na puke mjere i brojke, koje nisu primjenjive u praksi zato što kustos izložbe nije ujedno i arhitekt zgrade muzeja. Nedostaje perspektiva posjetitelja, što upravo ovaj rad donosi. Prethodno poglavlje pokušalo je dočarati izazove (uglavnom) osoba u invalidskim kolicima te načine na koje im doskočiti u muzejskom prostoru kroz njegovu prilagodbu, uzimajući u obzir nedostatak osoblja koji je čest u mnogim muzejima. Zbog navedenog, preporučuje se edukacija jednog člana osoblja koji bi bio zadužen za tu skupinu posjetitelja. Treba imati na umu da je invaliditet jako širok pojam te je nemoguće predvidjeti specifičnosti osobe koja dolazi u muzej.

Kada se trenutno stanje prilagođenosti zagrebačkih muzeja sagleda u cjelini, i dalje su uočljivi brojni nedostaci i manjkavosti, te postoji mnogo prostora za napredak. Ono što je posebno specifično za zagrebački kontekst je činjenica da pojedine institucije, zbog zaštićenosti zgrade u kojoj su smještene, ne provode prilagodbe koje bi mogle i trebale imati. Dio zagrebačkih muzeja nalazi se u procesu obnove zgrada zbog nedavnih potresa i izradi novih postava te je stoga za pretpostaviti da će to doprinijeti njihovoj boljoj prilagodbi za posjetitelje s invaliditetom.

Neka od ograničenja ovog rada su usredotočenost na grad Zagreb, koji je kao glavni grad države najbolje prilagođen. Situacija u Zagrebu nije nužno indikativna za ostatak Hrvatske. Svi muzeji koji su obuhvaćeni ovim radom relativno su veliki, dok su manji, lokalni muzeji slabije prilagođeni, što je razumljivo zato što imaju manje financijskih

sredstava u odnosu na veće muzeje. Uzorak nije dovoljno reprezentativan za lokalne muzeje te se ne može primijeniti na cijelu Hrvatsku.

Spomenuta ograničenja mogla bi se nadići u nekom budućem istraživanju na način da se provede sveobuhvatno istraživanje prilagođenosti svih muzeja u Republici Hrvatskoj, bez obzira na lokaciju ili veličinu muzeja. Isto tako, opseg istraživanja može se povećati na način da uključi i druge aspekte fizičkog pristupa koje ovaj rad nije obradio, a to je pristup muzejskoj čuvaonici. U novije vrijeme muzeji otvaraju čuvaonice javnosti što se može vidjeti iz primjera Etnografskog muzeja koji je svoju otvorio ranije ove godine (29. svibnja) za sve posjetitelje (Jutarnji list, 2024²³)

23 Prema <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/hrvatska-dobila-prvi-otvoreni-depo-kojim-je-iznimno-vrijedna-etnoloska-grad-postala-dostupna-sirokoj-javnosti-15466658> [29.06.2023.]

8. Literatura

Ježek, M. (2017). *Fizički i intelektualni pristup muzejima u Zagrebu: 1999. – 2017.*

[Diplomski rad]. <https://core.ac.uk/reader/299373730>

Jutarnji list. (31. svibanj 2024). Hrvatska dobila prvi otvoreni depo kojim je iznimno vrijedna etnološka građa postala dostupna širokoj javnosti. [Www.jutarnji.hr](http://www.jutarnji.hr).

Preuzeto 29. 06. 2024. s <https://www.jutarnji.hr/kultura/art/hrvatska-dobila-prvi-otvoreni-depo-kojim-je-iznimno-vrijedna-etnoloska-grada-postala-dostupna-sirokoj-javnosti-15466658>

Leksikografski zavod Miroslav Krleža (n.d.). Invalid. U *Hrvatska enciklopedija*.

Preuzeto 27. lipnja 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/invalid>

Miklošević, Ž. Društvena uloga muzeja - prema inkluziji osoba s invaliditetom i teškoćama u razvoju. U M. Vouk & Ž. Miklošević, ur., *Muzeji za sve*, Muzejska udruga Istočne Hrvatske. (Str. 11-16) Preuzeto 13. 03. 2024. s

https://www.muuh.hr/images/stories/novosti/2013/gluo/Muzeji_za_sve_2013.pdf

Muzejski dokumentacijski centar. (6. rujna 2022) *Vijesti iz svijeta muzeja:*

Newsletter, broj 175., 6. 9. 2022. Preuzeto 27. lipnja 2024. s <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-06-09-2022/>

National Disability Coordination Officer Program (n.d.) *Physical disability*. Vlada Australije (arhivirana web stranica). Preuzeto 27. lipnja 2024. s

<https://web.archive.org/web/20130724013228/http://pubsites.uws.edu.au/ndco/employment/what/physical.htm>

Popović, M. (n.d.). *Kulturom na kotačima*. Kulturom na kotačima. Preuzeto 13. 03.

2024. s <https://kulturomnakotacima.wordpress.com/>

Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivosti (NN 151/05). Preuzeto 28. lipnja 2024. s

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_12_151_2947.html

Rappolt-Schlichtmann, G., Daley, S. G. (2013). Providing access to engagement in learning: The potential of Universal Design for Learning in museum

design. *Curator: The Museum Journal*, 56(3), 307-321. Preuzeto 27. lipnja 2024.
doi:10.1111/cura.12030

Stermšek, S. (2024). *Prema uključivom prirodoslovnom muzeju* (diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Sušić, Ž. (2014). Istraživanje prilagođenosti zagrebačkih muzeja: od hipoteze do smjera akcije. U Ž. Vujić (ur.), *Istraživanje korisnika baštine* (pp. 167–184). Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Tehnički propis o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN 12/2023). Preuzeto 28. lipnja 2024. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_02_12_237.html

Tiflološki muzej. (2014). *Politika upravljanja muzejskim zbirkama*. <https://www.tiflooskimuzej.hr/hr/o-nama/politika-upravljanja-muzejskim-zbirkama/>

Vouk, M. Posjetitelji sa smanjenom pokretljivošću i tjelesnim invaliditetom. U M. Vouk & Ž. Miklošević, ur., *Muzeji za sve*, Muzejska udruga Istočne Hrvatske. (Str. 42) Preuzeto 13. 03. 2024. s https://www.muih.hr/images/stories/novosti/2013/gluo/Muzeji_za_sve_2013.pdf

Vouk, M., Miklošević, Ž., Conti, L., Detling, D., Jurković Petras, J., & Nadovski, I. (2013). *Muzeji za sve* (M. Vouk & Ž. Miklošević, ur.). Muzejska udruga Istočne Hrvatske. Preuzeto 13. 03. 2024. s https://www.muih.hr/images/stories/novosti/2013/gluo/Muzeji_za_sve_2013.pdf

Vujić, Ž. (2000). Nova tehnologija i pristup muzejskim zbirkama. *Informatica museologica*, br. 1-2, 2000., str. 25-31. URI: <https://hrcak.srce.hr/142908>

Vujić, Ž. (2021). Upravljanje zbirkama u 21. stoljeću: Propitivanje u hrvatskom kontekstu. *Etnološka istraživanja*, (26), 7-25. <https://doi.org/10.32458/ei.26.1>

Zakon o muzejima (NN 61/2018). Preuzeto 27. lipnja 2024. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1267.html

Pristup muzejskim zbirkama iz perspektive osoba s motoričkim poteškoćama

Sažetak

Ovaj rad napisan je s namjerom podizanja svijesti o problematici fizičke pristupačnosti muzejskih zbirki u Zagrebu. Kroz jedan intervju i analizu literature, nastojalo se prikazati točno stanje u pogledu pristupačnosti zagrebačkih muzeja. Razina prilagođenosti varira od muzeja do muzeja, a ovisi o stupnju zaštićenosti zgrade u kojoj se muzej nalazi. Postojeća literatura prema kojoj je provedeno istraživanje je neadekvatna zato što autoricama nedostaje iskustva u radu s osobama s invaliditetom, a upravo je ova dimenzija ono što ovaj rad donosi. Iz intervjua s bivšom zaposlenicom Muzeja grada Zagreba, Snježanom Šalov, proizlazi da mogućnost provedbe prilagode ovisi o entuzijazmu pojedinaca i da nedostaje sustavna podrška. Posljednje poglavlje donosi već izrađene preporuke, koje imaju taj nedostatak da su previše fokusirane na mjere i brojeve, što često ne pomaže muzejskom osoblju. Nove preporuke koje ovaj rad nudi napisane su iz perspektive osobe s invaliditetom i proizlaze iz osobnog iskustva te uzimaju u obzir činjenicu da muzeji imaju ograničen budžet, u nadi da će olakšati proces prilagođavanja muzeja i osiguravanja fizičkog pristupa njihovim zbirkama.

Ključne riječi: muzeji, muzejske zbirke, pristup muzejskim zbirkama, osobe s invaliditetom, pristupačnost, tjelesni invaliditet

Access to Museum Collections from the Perspective of People with Physical Disabilities

Summary

This paper aims to raise awareness of the issue of physical accessibility of museum collections in Zagreb. This is achieved through the means of an interview and literature analysis, with the intent of understanding the accurate situation regarding the museum accessibility in Zagreb, the degree of which is museum-specific, and depends on the protection status of the museum building. The existing literature, on which this paper is based, is inadequate due to the lack of experience the authors have shown when it comes to working with people with disabilities. This missing aspect is precisely the perspective offered in this paper. It is evident, from the interview with Snježana Šalov, who is an ex-employee of the Zagreb City Museum, that the capacity of museum adaptation depends on the enthusiasm of individuals while support on a larger scale is not present. The final chapter offers the existing museum adaptation recommendations, as well as expanding on them. A flaw of the latter is excessive emphasis on figures, which is why such recommendations often prove unhelpful to the museum staff. The new recommendations proposed by this paper have been formulated from the perspective of a person with disability, stemming from personal experience and acknowledging the fact that museum budget is often limited. The hope is that this paper will help guide the process of adapting museums and ensuring physical access to their collections.

Key words: museums, museum collections, access to museum collections, people with disabilities, accessibility, physical disability

Dodatci

Transkript intervjua sa Snježanom Šalov, 17. lipnja 2024.

1. Koji je bio točan opis tvog posla kada si bila u muzeju, što si radila?
2. Kakve prilagodbe za osobe sa tjelesnim invaliditetom ili osobe koje se otežano kreću su nudili muzeji u kojima si radila? Jesu li prilagođeni?
3. Kakav je stav struke prema potrebi provođenja inkluzivnih politika i prilagodbi muzeja?
4. Koliko se promijenio stav o osobama sa invaliditetom u muzejima tijekom tvog radnog vijeka?
5. Postoje li radna mjesta u drugim muzejima (u kojima nisi radila) poput tvogeg?
6. Jesi li prošla edukaciju vezanu za tvoje radno mjesto i kako je to izgledalo?
7. Postoji li dokumentacija (preporuke) u vezi prilagodbe? Smatraš li to važnim?
8. Jesi li surađivala sa kustosom na prilagodbi izložaba koje si obilazila sa osobama sa invaliditetom? Smatraš li to važnim?
9. Na koji način muzeji u kojima si radila podižu svijest o osobama sa invaliditetom?
10. Koji su muzeji bili prilagođeni kada si počela raditi i kakvo je stanje bilo kasnije?

1. vanjska suradnica, od 2008. do 2022, ja sam bila asistent za osob. sa invaliditetom – videća pratnja za slijepe posjetitelje, intervenor-prevoditelj za gluhoslijepe, stručni komunikacijski posrednik za gluhe osobe, kao tumač znakovnog jezika.

2. MGZ – imamo pokretne rampe, liftere, lift, audio vodič za slijepe osobe, vodič za MGZ sa reljefnim tiskom i brajevo (braica) pismo, napravljene replike eksponata koji se ne smiju dirati, prilagođeni wc

3. Postoji volja, isključivo pojedinaca, otvoreni su za suradnju, ali provedba je izuzetno spora, financiranje putem projekata

4. Jako se promijenila, svaki prvi utorak u mjesecu je bio dan otvorenih vrata za osobe sa invaliditetom. Sada toga nema. Počeli su se osviješćivat, integrirat ih u kulturne sadržaje, EU je počela davati regulative,...

5. Osim povremenih suradnji – ne (MSU MUO MGZ)

6. Školovana 6 godina za hrv. znakovni jezik, intervenorstvo (vodič za gluhoslijepu osobu), peripatolog (vodič za slijepe osobe). Nije bilo edukacije, ide se s grupama i na licu mjesta se uči, u hodu.

7. Pravilnik o pristupačnosti je dio zakona o gradnji i prema tome bi se trebale sve javne inst., držati tog pravilnika. Uskoro ide u reviziju i postrožit će se, ali trenutno postoji samo u tome obliku. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom.

8. Nisam, ali smatram važnim.

9. Vesna Leiner – muzejska pedagoginja, zaslužna za sve prilagodbe u MGZ. Red danice (sa slikom Marka Marulića)

10. Niti jedan

[Dodatne bilješke s intervjuja]

2005 MGZ je krenulo sa vodičem

Nije dovoljno postaviti samo rampe da bude prilagođen muzej

Financira se putem projekata EU, dio Ministarstvo kulture,

Tiflološki provodi edukacije